

ВПЛИВ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

Ключові слова: транспортний комплекс регіону, система розселення населення, територіальна організація транспортного комплексу

Вступ. Постановка проблеми. Транспортний комплекс України, а зокрема її кожного регіону, формується і розвивається під впливом багатьох факторів – природно-географічних, історичних, екологічних, демографічних та ін. Аналіз цього впливу дозволить всебічно вивчити транспортний комплекс регіону і запропонувати оптимальні шляхи його подальшого розвитку. Дослідження даного питання є особливо актуальним, оскільки транспорт відіграє важливу роль в підвищенні конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню формування і розвитку транспортних комплексів приділена увага у працях В.М. Бугроменка, Г.А. Гольца, І.В. Нікольського, Ю.Є. Пащенко, В.Я. Савенка, С.А. Тархова, О.Г. Топчієва, Л.Г. Чернюк та інших вчених.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є виявлення властивостей системи розселення населення Полтавської області, що

впливають на територіальну організацію регіонального транспортного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Транспортні мережі – цілісні системні формування, що мають свої закономірності щодо формування та розвитку і виступають важливою інфраструктурною основою для становлення господарських комплексів різних типів і масштабів.

Одним із факторів, що впливає на формування і розвиток транспортної мережі регіону, є система розселення населення – сукупність функціонально взаємопов'язаних поселень певної території, інтенсивність внутрішніх міжпоселенських соціально-економічних зв'язків якої вища від зовнішніх [1].

Транспортні комунікації виникають залежно від розселення населення та видів його господарської діяльності, з одного боку, і самі активно впливають на подальше розміщення населення та виробництва – з другого. Мережа шляхів сполучення разом з містами утворює, за М.М. Баранським, каркас, який формує територію, надає їй певної конфігурації [5].

Автомобільний транспорт – найпоширеніший вид транспорту в Полтавській області. По її території проходить важлива автомагістраль державного значення Київ – Харків – Ростов-на-Дону з відгалуженням Полтава – Красноград та автомагістраль Полтава – Кременчук – Олександрія; Київ – Пирятин – Ромни – Суми; Полтава – Балта – Рибниця; Полтава – Кременчук; Полтава – Черкаси; Полтава – Гадяч та інші.

Залізнична мережа по території Полтавської області розміщена рівномірно. Максимальна віддаленість населених пунктів від залізниці не перевищує 50 км. Територію області перетинає чотири залізничних магістралі Лозова – Полтава – Ромодан – Гребінка; Харків – Полтава – Кременчук; Бахмач – Ромодан – Кременчук з відгалуженням Лохвиця – Гадяч; Бахмач – Пирятин – Гребінка з відгалуженням Прилуки – Ніжин.

У територіальній структурі залізничної мережі області організуючими елементами є залізничні вузли: Полтава, Кременчук, Гребінка, Ромодан, а також залізничні станції: Лубни, Миргород.

Питома вага трубопровідного транспорту становить 63,2 % перевезень вантажів області. На сьогодні міждержавне значення має нафтопровід Мічурінськ (Росія) – Кременчук протяжністю в межах нашої держави 313 км та газопроводи „Союз“, Уренгой – Помари – Ужгород, Єлець – Курськ – Кременчук – Бендери, що проходять через територію області. Крім того найдовшими у межах України є нафтопроводи Кременчук – Херсон (428 км) і Гнідинці – Розбишівка – Кременчук (395 км), також працює нафтопродуктопровід Кременчук – Лубни – Київ та газопровід Шебелинка – Полтава – Київ. Нові відкриття родовищ газу в Харківській області сприяли спорудженню газопроводу Єфремівка – Диканька – Київ – Тернопіль – Ужгород (1010 км).

Провідну роль в організації роботи річкового транспорту відіграє Кременчуцький порт. Транспортні шляхи проходять по Дніпру, Сулі – від гирла до пристані Тарасівка, по Ворсклі – від гирла до м. Кобеляки.

За даними Міністерства інфраструктури України рухомий склад повітряного транспорту області на 2011 рік складав 67 літаків і гелікоптерів. На території області діє ВАТ "АПСП "Меридіан". Також розташоване і діє Полтавське обласне комунальне підприємство "Аеропорт-Полтава"[3].

Системи автомобільного, залізничного, трубопровідного, повітряного та водного (річкового) транспорту утворюють єдиний транспортний комплекс Полтавської області, на розвиток якого впливає система розселення населення регіону.

У даний час міські та сільські населені пункти утворюють єдину систему розселення Полтавської області. Чисельність населення в області на 1 лютого 2013 становила 1,47 млн. осіб. У межах області налічується 15 міст, 21 селище міського типу та 1811 сільських населених пунктів. У системі розселення Полтавщини зменшується кількість сільських населених пунктів. За переписом населення 1989 року їх було 1874, тепер – 1811, через втрати населення були ліквідовані 63 сіл і хуторів [6].

Полтавська область входить до складу Північно-Східної міжобласної системи розселення і має дисперсно-груповий характер системи розселення.

Структура сільського розселення Полтавщини має значні територіальні відмінності, зумовлені природно-географічними умовами, історичними особливостями заселення території, розміщенням і спеціалізацією сільськогосподарського виробництва. Щільність сільських поселень – 6,4 одиниць на 1000 км². До складу районів входить в середньому 59-60 сіл, що об'єднуються в 18-19 сільрад. Причому найбільша кількість зосереджена в Полтавському (148 сіл), Зіньківському (113), Кобеляцькому (99), Миргородському (98) та Гадяцькому (94) районах. Менше сільських поселень в Карлівському (36), Котелевському (38), Машівському (39), Чорнухинському (40) і Пирятинському (42) районах. Полтавська область займає друге місце в Україні за кількістю сільських населених пунктів – 1811 (перше місце займає Львівська обл. – 1850 сільських населених пунктів) [6].

Питома вага міського населення 61,3%, а середня щільність населення становить 51 чол. / км². У той же час 4 райони області мають високі показники питомої ваги міського населення: Кременчуцький (86,2%), Полтавський (82,1%), Котелевський (62,4%), Миргородський (60,2%) [2].

За чисельністю населення найбільшим містом області є Полтава. На 1.02.2013 року в ньому проживало 297,6 тис. осіб (20,1% населення області). Друге за чисельністю – м. Кременчук з населенням 226,4 тис. осіб (15% населення області). Темпи приросту населення в Кременчуці та Полтаві значно вище загальнообласних, однак, починаючи з 1995 року, в них спостерігається зменшення чисельності населення за рахунок зменшення природного приросту населення [6].

Чисельність сільського населення Полтавської області постійно скорочується, насамперед, за рахунок зниження природного приросту, а також це пов'язано з міграцією сільських жителів, переважно молоді, у міста.

У Полтавській області виділяються багатофункціональні міста: обласним центром було і залишається м. Полтава, але є міста з вираженими промисловими функціями – до них відносяться в першу чергу Кременчук, Лубни, Комсомольськ. Наукову і науково-виробничу функції в області виконують переважно Полтава та Кременчук.

Всі населені пункти Полтавської області територіально, у виробничій сфері та обслуговуванні населення розподілені так, що в єдиній системі розселення можна виділити кілька зон зі своїми центрами тяжіння: Полтавська, Кременчуцька, Миргородська, Лубенська, Хорольська, Пирятинсько-Гребінківська, Гадяцько-Лохвицька і Карлівська [4].

Полтавська і Кременчуцька зони (центрами яких є найбільші міста області – Полтава і Кременчук відповідно), маючи найбільші чисельність і густоту населення, характеризуються високою щільністю транспортних комунікацій. Зростаюча міграційна рухливість (маятникові міграції) населення із приміських територій до центрів даних зон – за рахунок невеликої середньої відстані між населеними пунктами – призводить до більш інтенсивного розвитку автомобільного транспорту (за рахунок пасажирообороту). Гадяцько-Лохвицька зона характеризується менш розвинутою транспортною мережею, оскільки показник густоти населення даного регіону менший порівняно з іншими зонами розселення населення Полтавської області. Лубенська, Хорольська і Карлівська зони розселення населення мають більшу густоту сільського розселення (30-40 осіб/км²), ніж середня в регіоні (20-30 осіб/км²), і відповідно високу щільність автомобільних доріг. Показник густоти розселення населення Миргородської зони – лише 27 осіб/км², проте транспортна мережа достатньо розвинена, оскільки центром зони тяжіння є місто-курорт Миргород. Пирятинсько-Гребінківська зона розселення населення характеризується високою густотою населення (43 особи/км²), проте високий рівень розвитку транспортних комунікацій даної зони більше зумовлений природно-географічними та історичними факторами, а не розселенням населення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Механізм взаємодії транспорту і розселення полягає в просторовому взаємовпливі. Поселенська мережа в значній мірі формується залежно від мережі шляхів сполучення і навпаки (особливо для автодоріг місцевого значення).

Таким чином, до властивостей системи розселення, які впливають на розвиток і розміщення транспортного комплексу Полтавської області належать: наявність значної кількості населених пунктів, а серед них – високорозвинених і густонаселених міст (Полтава, Кременчук); невелика середня відстань між населеними пунктами, що сприяє збільшенню

кількості поїздок; дисперсно-груповий характер системи розселення; висока внутрішньорайонна міграційна рухливість населення.

Список використаних джерел

1. *Алаев Э. Б.* Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Головне управління статистики у Полтавській області. Населення / Головне управління статистики у Полтавській області // Статистичний щорічник Полтавської області за 2011 рік. – Полтава, 2012. – С. 239-255.
3. Головне управління статистики у Полтавській області. Транспорт і зв'язок/ Головне управління статистики у Полтавській області // Статистичний щорічник Полтавської області за 2011 рік. – Полтава, 2012. – С.159-173.
4. Регіональне розселення в Україні : стан і прогноз / Доценко А.І., Зінич В.Т., Великохатко О.Т. та ін. ; РВПС України НАН України – К. : Фенікс, 2007. – 376 с.
5. *Топчієв О. Г.* Суспільно-географічні дослідження, методи і методики / О. Г. Топчієв. – Одеса : Аситропринт, 2005. – 532 с.
6. Чисельність населення на 1 лютого 2013 року: експрес випуск / Головне управління статистики у Полтавській області [Електр. ресурс]. –: http://www.poltavastat.gov.ua/main/all_page/express/2013/files_2013/03/2003/dem/146.zip

Лимарь Т. В. Влияние расселения населения Полтавской области на территориальную организацию транспортного комплекса.

Розкрито сучасний стан системи розселення населення і територіальної організації транспортного комплексу Полтавської області. Визначено властивості системи розселення, що впливають на територіальну організацію регіонального транспортного комплексу.

Ключові слова: транспортний комплекс регіону, система розселення населення, територіальна організація транспортного комплексу.

Лымарь Т. В. Влияние расселения населения Полтавской области на территориальную организацию транспортного комплекса.

Раскрыто современное состояние системы расселения населения и территориальной организации транспортного комплекса Полтавской области. Определены свойства системы расселения, влияющие на территориальную организацию регионального транспортного комплекса.

Ключевые слова: транспортный комплекс региона, система расселения населения, территориальная организация транспортного комплекса.

Lymar T. V. The influence of the Poltava region population settlement on the territorial organization of the transport complex.

The current state of population settlement and territorial organization of the transport complex of the Poltava region are disclosed. Features of population settlement that affect the territorial organization of the regional transport complex are explored.

Keywords: regional transport complex, settlement system of population, territorial organization of the transport complex.

Надійшла до редколегії 21.02.2013